

KÖY DAVASI “ŞEHİRLEŞMEK” DAVASIDIR II

Bundan evvelki makalede köy davasını en geniş çerçevesinde vazederek köy meselesinin mahiyetini tahlile çalışmıştım. O makalenin esas tezi, köy davasının kendi başına bir dava olmadığı, ancak daha geniş cemiyet bünyesi zaviyesinden görüldüğü zaman doğru olarak anlaşabileceği ve bu bakımdan köy davasının bir “şehirleşme davası” olarak meydana çıktığıdır. Bu makalede meseleyi başka cephesinden, yapılması muhtemel itirazlar bakımından ele alacağız. Evvelâ köyü “Köy” bırakmak arzusu, köyü ideal olarak almak temayülü vardır. Bunun mütemmimi olarak da şehirlerin kusurlarından, şehirleşmenin fenalıklarından bahsedilir. Bir üçüncü telâkki olarak, içtimaî tekamülde şehirleşme vetiresinin sona erdiği, köylere doğru bir cereyan başladığı fikri mevcuttur. Ortaya attığımız iddiaya itiraz edici mahiyette olan bu üç mütalâayı gözden geçirelim:

Köyü “köy” olarak bırakmak veya değiştirmek ve şehirleştirmek münakaşaları olurken gözönünde tutulması lâzım gelen ilk nokta “köy” mefhumundan ne anladığımızdır. Muhtelif memleketlerin istatistiklerinde itibarî olarak alınan muayyen bir adetten fazla nüfusu olan yerler şehir, daha az olanlar da köy olarak kaydedilir. Bu manâda “köy” istatistikî bir mefhumdur. Sosyolojik bakımdan köyün bu suretle tarifi makbul değildir. Köyün fonksiyonel bir tarifini yapmak gerektir. Köyün bir kül olarak daha geniş cemiyet içindeki fonksiyonunu ve diğer taraftan bu külün dahilî bünyesini ve bu bünyeyi teşkil eden cüzlerin birbiriyle olan fonksiyon münasebetlerini tesbit etmek lâzımdır. Köyün fonksiyonu, sosyal bünyede gördüğü iş, ziraî istihsaldır. Köyler ziraî nüfusun toprak üstünde tekasüf ettiği noktaldır. Nüfus adedi ne olursa olsun, halkı toprağı sürerek geçinen topluluklar köydür. Bu topluluklarda sınaî, ticarî, meslekî zümreler mevcut değildir. Köylü nüfusu şehirli nüfustan ayırırken dikkat edilecek mümeyyiz fark budur. Şüphesiz nüfus miktarı topluluğun köy veya şehir olmasıyla münasebattardır. Bir köyün hiç bir zaman yüz binlere varan nüfusu olduğu görülmemiştir. Lâkin köyle şehri birbirinden ayırırken muayyen, sabit bir rakamı miyar olarak kullanamayız. Tarihin muhtelif devirlerinde bilhassa dağlık mıntakalarda rastlanan beş altı hanelik topluluklar da köydür; Homer’in şiirlerinde gururla şehir olarak bahsedilen nüfus kümeleri köydür. Zira her ikisinde toplulukların iktisadî temeli ziraattir.

Köyü şehirden ayıran en umumî vasfa işaret ettikten sonra köy nevilerini de kısaca tesbit etmek lâzımdır. Köy ya bir cemiyet organizasyonunun temel vahidi kıyasisini teşkil eder, yani köyden başka, nüfus tekasüfü (kasaba, metropolis gibi) yoktur; yahut da köy daha mütekâmil nüfus topluluklarının mevcut olduğu bir sosyal bünyede yer almıştır. Birinci halde nüfusun tekasüfü köy kümelenmelerinden ileri gitmemiştir. Köy, cemiyetin mekânda taazzuvunun unsurlarını teşkil eder. Böyle cemiyetlere “köy iktisadiyatı”na müstenit cemiyetler diyebiliriz. İkinci halde, köyden daha mütekâmil nüfus toplulukları, şehirler, teşekkül etmiştir. Ziraatten

başka ticaret, el sanayii (kasaba teşekkülü), veya makine sanayii ve dünya ticareti (metropolisler teşekkülü) belirmiştir. Bu cemiyetlerde köy, cemiyetin mekânda taazzuvunda temel unsur değildir. Cemiyetin tekâmülündeki bu üç safhaya göre köyün cemiyet bünyesinde oynadığı rol ve köyün dahili sosyal bünyesi değişir.

Şu halde köyü “köy” olarak bırakıp bırakmamaktan bahsederken hangi tip köyü kasdettiğimizi tasrih etmek icabeder. Köyü en umumî ve mümeyyiz vasfiyle, ziraatle iştigal eden nüfus topluluğu olarak ele alırsak, en mütekâmil cemiyetlerde dahi mevcut olduğunu görürüz. Ziraî istihsalin mühim bir yer tuttuğu memleketimizde bu manâda köy, ne kadar sanayileşirsek sanayileşelim, mevcut olacaktır; yani ziraatle iştigal eden halk ve bu halkın teşkil ettiği topluluklar bulunacaktır. Ziraî nüfus tek çiftlikler halinde dağılmış da olabilir. Lâkin toplu köy cemiyetimizde ananeleşmiş olduğundan ve mektep, yol ve diğer modern ihtiyaçlar da toplu hayatı iltizam ettiğinden ziraî nüfusun toplu cemaatlar halinde yaşamağa devam etmesi çok daha muhtemeldir.

Köy meselesi münakaşasında köy mefhumu bu umumî manâda kullanılmıyor. Bizde mevcut olan köy sosyal tip veya tiplerinin değiştirilmesi mevzuu bahsolyor. İlmî köy tetkikleri ilerlememiş olmasına rağmen umumî malûmata ve Ankara köylerindeki şahsî müşahedelerime istinaden bizde değiştirilmesine kani olduğum köy tipini kısaca anlatmak mümkündür. Köylerimiz, kapalı, infirat halinde cüzlerdir. Bir köyün diğer köylerle ve şehirle münasebetleri gevşektir. Sosyal cüzler arasında -köyler, şehirler- sıkı mütekabil tabiiyet mevcut olmadığından köyün hariçten gelecek tesirlere karşı büyük bir muafiyeti vardır. Ankaranın çok yakınındaki köyler bile bu yakınlığın insana umdurduğu derecede şehir tesirinde kalmamıştır. Köylerin, sosyal cüzler olarak, bu nisbî muhtariyeti iş bölümünün fazla ilerlememesinden mütevellittir. Köy bir istihlâk vahidi olarak kendi istihsal ettiğini istihlâk eder. Gaz, tuz, seker, pamuklu kumaş gibi şeyleri şehirden alırsa da bu ihtiyaçlar asgarî derecede tatmin edildiğinden köyün şehre tabiiyeti fazla değildir. İstihsal bakımından köy, bir kendi için, bir de şehir için istihsalde bulunur. Fazla istihsalı ile köyler şehirleri besler. Bu tarzda bir iş bölümü ve istihsal vaziyetinde köyün diğer köyler ve şehirlerle münasebeti elbet de gayet gevşek olacaktır ve köy kendi içine kapalı, içtimaî bünyenin diğer cüzlerinden infirat etmiş bir halde bulunacaktır. Dahilî bünyesi bakımından da köy gayet basit bir organizasyon şekli arz eder. Cinsiyete ve kısmen yaşa dayanan iş bölümünden başka fonksiyon farklılaşması yoktur. Ancak köyün imamı ve varsa öğretmeni meslekî bir zümreyi temsil eder. Nadiren bir kalaycı veya dülgere mevcut olursa da bunlar esas itibariyle çiftçidir. İlâveten bu işleri görürler. Bu iş bölümü sistemine muvazi olarak mübadele sistemi de çok az inkişaf etmiş bir haldedir. Mevcut mübadele de aynen tediyeye istinat eder. Köy ancak şehirle olan münasebetinde para kullanır. Bu münasebet de cüz’î olduğundan köy daha geniş cemiyet teşkilâtında hâkim olan para iktisadiyatına pek az dahil olur. İmam, bekçi, çoban, değirmenci, kalaycı gördükleri fonksiyonlar mukabilinde köyün istihsalinden hisse alırlar. Öğretmen ve eğitimci devlet tarafından tediye edildiğinden köyün iktisadî bünyesinin haricindedir.

Köy cemaatını teşkil eden fertlerin arasındaki münasebetlerde akrabalık ve sıhriyet ve ikinci derecede de komşuluk bağları hâkimdir. Servet farklarına müstenit

münasebetler mevcutsa da -fakir, zengin, toprak sahibi, ırgat gibi- köyün umumi iktisadî seviyesi yüksek olmadığından bu münasebetler akrabalık ve komşuluk bağlarını tamamiyle kırmamıştır. Akrabalık ve dostluk münasebetleri (kan kardeşliği, süt kardeşliği, ahiret kardeşliği, komşuluk) fertler arasındaki iktisadî münasebetlerin tanziminde büyük bir rol oynar. Borç, mal üleşme, ve iş birliği, akrabalık ve kısmen dostluk ve komşuluk münasebetlerine, örf ve âdetlerine göre tanzim olunur. Umumiyetle akrabalık ve komşuluk bağlarıyla iktisadî münasebetler birbirlerini itmam ve takviye eder mahiyette iseler de bazı hallerde bu iki nevi münasebetler çatışır; mal ihtilâfından kavga ve ayrılık çıkması gibi... Köy hayatını anane, örf ve âdet, ve küçük cemaatin efkârı umumiyesi kontrol eder. Batıl itikatlar bol miktarda mevcuttur. Bu şartlar altında “ferdî farklar” az inkişaf etmiştir. Fertlerin şahsiyetleri ve zihniyetleri, esas hatları itibariyle, birbirine benzer (*).

İşte değiştirilmesi lâzım gelen köy bu tip bir sosyal taazzuvdur. Köyün daha mütekâmil bir iktisadî ve sosyal bünyeye sahip olmasını köye dönmek ütopisini gündenler de kabul eder. Lâkin bir taraftan bu değiştirmeyi tahakkuk ettirmek isterken diğer taraftan bu değişmenin intaç edeceği bazı vâkıaları kabul etmezler. Bunların başında köylerden şehirlere muhaceret meselesi gelir. Bu vâkia şayanı arzu olmıyan, önlenilmesi lâzım gelen bir hâdiseler olarak ortaya sürülür. Bunun için iki sebep vardır:

(1) Köyden nüfusun ayrılması ziraî inhitatı mucip olacaktır. (2) Köyden ayrılan nüfus şehirlerde bir sosyal mesele teşkil edecektir. Şehirler, iş arayan, yeri belirsiz, şehir sosyal şartlarına intibak edememiş, desorganisé insanlarla dolacaktır. Köyden şehire muhaceret garp şehirlerinde sosyal inhitat halinde bulunan sefalet ve cürüm mıntakalarını doğurur.

Köyden şehire muhaceretin fenalıkları hakkındaki bu mütalealarda bir hakikat mevcutsa da muhaceretin bu fena neticeleri zarurî değildir. Evvelâ köyden şehire muhaceret ziraî istihsalin inhitatı demek değildir. Filvaki tarihin muhtelif devrelerinde, muhtelif cemiyetlerde şehirlere muhaceret toprağın işlenmeden kalmasını ve ziraî istihsalin inhitatını mucip olmuştur. Lâkin bu muhaceretler mevcut geri teknik değişmeden vaki olan nüfus akınlarıdır. Köylere modern teknik, rasyonel ve makineleşmiş teknik, girdiği zaman şehirlere muhaceret fazlalaşacak fakat ziraî istihsal inhitat etmeyecektir. İleri teknikle aynı miktar toprağı, hattâ daha geniş sahaları, daha kesif olarak daha az nüfusla sürmek mümkün olacaktır. İleri teknikle hem ziraî istihsalin miktarı, hem tenevvüü, hem mahsullerin kalitesi düzelir, hem de makine kol emeğinin yerini aldığından daha az nüfus ziraatle iştilal eder; fazlası şehirlere muhaceret eder. Memleketimiz iktisadiyatının inkişafı programının diğer bir cephesi de sanayileşme olduğundan, bir kısım nüfusun ziraatten ayrılması sanayileşmenin tahakkukunu için lüzumludur. Bu nüfus sanayi ve madencilikte lâzım gelen sâyi temin edecektir. Binaenaleyh köylerden şehirlere muhaceret, ziraî istihsal tekniğı değiştirilmek şartıyla, korkulacak bir hâdiseler değil, bilâkis memleketin umumî kalkınması için faydalı bir hâdiselerdir.

Muhaceret eden nüfusun şehirdeki vaziyetine gelince, bu vaziyet zarurî, önüne geçilemez bir hal değildir. Garp memleketlerinin büyük şehirlerindeki sosyal inhitat mıntakaları bu memleketlerdeki rejimin plansızlığının ve karışıklığının bir tezahü-

rüdü. Memleketin iktisadî hayatını rasyonel bir esasa bağlayan ve bunun mütemmimi olarak şehirlerin büyümesini başıboş bırakmayan bir rejimde şehirlerin bu sefalet mıntakaları da mevcut olmaz. Büyük şehirlerde görülen fazla tehacüm, gayri sıhî şartlar da hep kontrolsüz ve şuursuz büyümenin neticeleridir. Diğer taraftan garp şehirleri on dokuzuncu asır tekniğinin doğurduğu nüfus yığınlarıdır. O teknik kabil olduğu kadar mahdut bir sahada azamî miktarda nüfusun ve müesseselerin tekasüfünü intaç ediyordu, Halbuki bugünkü teknikle şehirler fonksiyonel temerküzden bir şey kaybetmiyerek geniş sahalar dahilinde yayılabilirler. Münakale ve muhabere vasıtalarının ve teşkilâtının ilerlemesi mesafeleri çok kısaltmıştır. Modern mimarinin önderlerinden olan Amerikalı Frank Llyod bir iki sene evvel intişar eden kitabında şimdiki tekniğin mümkün kıldığı müstakbel şehirleri anlatır. Bunlar, geniş sahalar dahilinde taazzuv etmiş, sıhî şartları ve bedîi vasıfları haiz, ferah, mesut cemaatlerdir. Modern tekniğin bu imkânlarından istifade etmek ancak şuurlu ve rasyonel bir sosyal teşkilâtla olur.

En son olarak, garp memleketlerinde şehirlere doğru akının durduğu, şehirlerden uzağa bir akının başladığı iddiasını kısaca tetkik edelim. Filhakika, meselâ Amerikada, sanayi büyük şehirlerden kaçtığı müşahede ediliyor. Lâkin böyle bir vakıadan şehirlerden köylere doğru bir cereyan başlamıştır; fabrikalar köylere gidiyor, sınaî istihsal ziraatle birleşiyor gibi bir netice çıkarılamaz. Büyük şehirlerden kaçan sanayi müesseseleri köylere gitmiyor, orta veya küçük çapta şehirlere gidiyor; ve bu fabrikalar az işçi çalıştıran ve işçilerinin, sınaî faaliyeti ziraî faaliyetle birleştirdiği “Köy sanayi müesseseleri” değildir. Bunlar yine binlerce amele kullanan fabrikalardır ve amelelerinin ziraî faaliyetle bir alâkası yoktur. İkincisi, tabîi menbalarla yakınlık veya muharrik kuvvetin bulunması gibi sebeplerle ziraî bir mıntakada bir fabrika kurulsa dahi az zaman sonra bu fabrika etrafında yeni bir nüfus temerküzü beliriyor ve bu cemaatin iktisadî ve sosyal hayatı köy teşkilât ve hayatı değildir. Amerika Birleşik Devletlerinin şimali şarkı ve merkezî garp kısımlarında bu neviden “tek sanayi şehirleri” çoktur. Bunlar daha büyük merkezler etrafında teşekkül etmiş “peyk” şehirlerdir. Üçüncüsü, ve en mühim olan nokta, sanayi büyük şehirlerden kaçması iki cepheli ve daha geniş ve şümüllü olan bir iktisadî vetirenin ancak bir cephesidir. Cemiyetin mekânda taazzuvunda yeni bir nüfus ve fonksiyonlar tevezzüünün cereyan etmekte olmasının neticesidir. Büyük metropolislerin teşekkülü, büyük mıntakaların bu merkezler etrafında teşkilâtlanmasını intaç ediyor. Eskiden orta çapta merkezler etrafında teşkilâtlanan küçük mıntakalar diğer mıntakalarla birleşerek metropolislere tâbi hinterlandlar teşkil ediyorlar. Ve bu değişme, mıntakalar dahilindeki fonksiyonlar farklılaşması ve terkinde değişmeler doğuruyor. Fiilen istihsalde bulunan cüzler, fabrikalar, ve doğrudan doğruya müstehlik ile iş gören cüzler, küçük perakende ticaret müesseseleri, bilhassa standardize mal satan ticarethaneler, daha küçük topluluklara dağılıyor. Fakat kontrol ve idare fonksiyonları gittikçe büyük şehirlerde temerküz ediyor. Bir korporasyonun fabrikaları metropolisin mıntakası dahilindeki orta çaptaki şehirlerde, fakat idare merkezi merkez şehirde bulunuyor. Boston ayakkabı sanayiyle tanınmıştır, fakat ayakkabı fabrikaları etrafta Lynn, Brockton, Haverhill’de ve diğer şehirlerde (köylerde değil) dir. Detroit dünyanın en büyük otomobil sanayi merkezidir; fakat fabrikalarının

mühim bir kısmı Michigan devletinin diğer şehirlerine dağılmıştır. Modern iktisadiyatta hâkim rol oynayan malî fonksiyonlar da metropolitedir. Bütün mıntakanın menkul sermayesi, kredi hareketleri, metropolis bankaları tarafından idare edilir. Geniş okuyucu kitlesi olan büyük gazeteler, toptan ticaret müesseseleri, münakale ve muhabere merkezleri hep metropolistedir ve gittikçe de orada temerküz etmektedir. Şu halde ademi temerküz cereyanından bahsetmek yanlıştır. Bilâkis gittikçe artan bir temerküz vardır. Metropolislerin hâkimiyetinde daha büyük mıntakalar teşkilâtlanıyor ve evvelce kendine mahsus hinterlandı olan şehirler metropolise tâbi cüzler haline geliyorlar. Şehirleşme merkezlerden dalga dalga en küçük topluluklara kadar yayılıyor ve şehirle ziraî mıntaka arasındaki farkları ortadan kaldırımağa doğru gidiyor. Bu metropolis ve metropolis mıntakalarının teşekkülü ve bunların ehemmiyeti Amerikalı sosyologların o kadar dikkat nazarını çekmiştir ki içlerinde, cemiyetlerin müstakbel organizasyonunun dünya mikyasında metropolis mıntakalarından müteşekkil olacağını ortaya sürenler vardır.

Bu “köy sanayii” tezi mevzuu bahsölürken ortaya sürülen bir misal de Amerikalı Henry Ford’dur. Filvaki Ford sınaî istihsal ile ziraî istihsalı birleştirmek, her ameleiy aynı zamanda çiftçi yapmak fikrini ileri sürer, ve küçük mikyasta bunu tecrübeye de kalkışmıştır. Fakat Ford’un bu fikri ve teşebbüsü bir “merak” olmaktan ileri gitmemiştir. Nasıl bazı kimselerin çiçek yetiştirmek, pul koleksiyonu yapmak, hattâ kapı tokmakları toplamak merakı varsa, Ford’da da sosyal mahiyette bir takım faaliyetlerde bulunmak merakı vardır. Bu merakını, umumi harpte bir vapur kiralayıp içini pasifistlerle doldurarak harbi sona erdirmek için Avrupaya göndermesiyle, Detroit şehrinin hemen haricinde bir müze yapıp Edison’un lâboratuvarını aynen yeniden inşa etmek, Amerikanın istiklâlinin ilân edildiği binayı tuğla be tuğla taşıtıp yeniden kurmak suretiyle izhar etmiş bir kimsedir. Şimdi de geçirilen ve kendisine de çok zararı dokunan iktisadî buhrana bir çare olmak üzere böyle bir iddiayı ileri sürüyor. Şurası dikkate şayandır ki Ford bu iddiayı müdafaa ederken, kendisini otomobil kiralı yapan teşkilâtı bozmaya ne teşebbüs ediyor, ne de bunu mevzu bahis ediyor. River Rouge’daki fabrikalarında tam istihsal mevsimlerinde hâlâ yetmiş bin amele çalışıyor. Bu fabrikalar Detroit şehrinin varoşlarındadır ve ameleleri şehirde oturur; ziraatle alâkası yoktur. Ford her ne kadar çok ihtiyarlamış ve garip merakları olan bir kimse ise de, iktisadî realiteyi kavrayamayacak kadar kör veya bunamış değildir.

Memleketimiz büyük şehirlere, metropolislere malik değildir. Sanayileşme programımızın henüz ilk safhalarında bulunuyoruz. Bizim için garp memleketlerinin tecrübelerinden istifade ederek o cemiyetlerin hatalarına düşmeden, sanayileşme ve şehirleşmenin fena neticelerini bertaraf ederek sanayileşme ve şehirleşme mümkündür. Modern tekniğin memleket genişliğinde şuurlu ve kontrollü bir surette tatbikiyle hem ziraî kalkınmamızı, hem sanayileşmemizi temin etmiş oluruz. Ziraî istihsalı sanayiden, köyü şehirden ayrı mütalea etmek hatalıdır. Ziraî ve sınaî istihsal memleketin bir bütün olan iktisadî bünyesinin parçalarıdır. Ancak her ikisi de aynı tekniğe tâbi tutuldukça ve her ikisi birden şümüllü bir surette görülüp tanzim edildiği takdirde memleketin inkişafı aksamadan mümkün olur. Köy ve şehir daha geniş cemiyet bünyesinin cüzleridir; birbirinden müstakil değillerdir. Köyle şehir diye bir ikilik olmamalıdır ve her ikisi aynı sosyal bünyeye malik olduğu takdirde

memleket genişliğindeki sosyal bünye mütecanis ve ahenktar bir mahiyet alır.

(*) *Ferdî farkların mevcut olmadığını iddia etmek istemiyorum. Durkheim'in "mihaniki tesanüd"e malik olarak tavsif ettiği iptidâî cemiyetlerde bile fertler arasında büyük mizaç farkları olduğunu daha sonraki sosyal antrepoğlar tesbit etmişlerdir. Atfedilen vasıfların nisbî olduğu, şehre nisbetle yapıldığı hatırda tutulmalıdır.*

Siyasi İlimler Mecmuası, Sayı 112, Temmuz 1940